

S.A. Kalmıkova Tasnifi:

İlgili bölümleri S.A. Kalmıkova'nın yazdığı *Grammatika nogayskogo yazıka*³² adlı eserde Nogay Türkçesi konuşma dilinin iki bölgesel ağza ayrıldığı ifade edilir:

1. Kuban-Nogay ağzı
2. Kara-Nogay ağzı

Bu ağızların, Kuzey Kafkasyada birbirinden tecrid edilerek ayrı ayrı bölgelere yerleştirilen (Ova Nogayları ya da Kara Nogaylar kuzeydoğuya, Kuban Nogayları kuzeybatıya) Nogayların yakın akraba olan boy birliklerinin ve gruplarının alt-ağızlarının bir araya toplanması, yığılması (*Konsantration*) sonucu ortaya çıktığı dile getirilir.

Daha önce N.A. Baskakov da eserinde, birbirine komşu üç bölgede konuşulan Kara-Nogay ve Asıl-Nogay ağızları arasındaki ayrılıktan ziyade bunların herbirinin Ak-Nogay ağzı ile olan farkının fazla olduğuna işaret etmiştir³³.

1962-1965 yılları arasında Karanogay'a ve Stavropol'ün ovalık kesimlerine düzenlenen diyalektolojik araştırma gezilerinde toplanan veriler, Baskakov'un kaydettiği Asıl-Nogay ağzı ve Kara-Nogay ağzı arasındaki ayırdedici özelliklerin geçen zaman içerisinde birbirine çok yaklaştığını, hemen hemen eşitlendiğini göstermiştir. Bu durum, aynı halkın grupları için bir yerde oturmaya geçişle beraber gelen maddî ve manevî yakınlığın hazırladığı doğal sürecin dile yansımadır³⁴. Bu yüzden Stavropol Neftekum yöresi Nogaylarının dili (Baskakov'da Asıl-Nogay), müstakil bir ağız değil, bütün Ova Nogayları için bir olan Kara-Nogay ağzının bir alt-ağızıdır.

Kuban Nogayları (Baskakov'da Ak-Nogay) ve Kara-Nogayların (Baskakov'da Asıl-Nogay ve Kara-Nogay) birbirlerinden ayrı olarak yerleştirilmeleri onların dillerinin gelişiminde de etkisini gösterdi. Her iki Nogay grubunda da dilde

³²(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), *Grammatika nogayskogo yazıka*, *Fonetika i morfologiya*, Çerkessk 1973, s. 6-7.

³³Baskakov, N.A., a.g.e., s. 4.

³⁴(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), a.g.e., s. 6, dipnot 4.

birbirlerinden müstakil bir iç gelişim süreci başlattı³⁵. Bunda iki Nogay grubunun farklı halklarla komşuluğu da önemli bir rol oynadı.

Kara-Nogayların iskân edildikleri ovalarda Kara-Nogaylar dışında Kalmıkova'nın G. Anan'ev'e dayanarak³⁶ verdiği bilgiye göre Terekli Mektep diye adlandırılan komutanlıkta sadece birkaç Rus ve Ermeni ailesi yaşarken, Kuban Nogayları Kuban'a yerleştikleri andan itibaren oradaki Ruslar, Çerkezler, Abazalar ve Karaçaylarla sıkı bir ilişki içinde bulunmuşlardır.

Kuban Nogaylarının Kafkas halkları ve dilleriyle asırlardan beri süren temasları, onların kültürlerinde ve dillerinde birçok yabancı unsur olarak kendini göstermiştir.

S.A. Kalmıkova'nın Nogay Türkçesi ağızları için gösterdiği ses özellikleri şunlardır:

Kuban-Nogay ağızı

1. Kelime başında /c/ ünsüzünün kullanılması:

cip, cel, cür-, cılan, cır vb.

2. Bazı kelimelerde söz başında /t/ yerine /d/'nin bulunuşu:

deñiz, dawus, direk vb.

3. Yuvarlak-dar ön dil ünlüsü /ü/'nün /y/ ünsüzü önünde düzleşmesi:

iykön, iygö, biytip vb.

4. Kara-Nogay ağızında iki ünlü arasında (*Intervokal*) iken korunan /b/'nin diş-dudak /v/'sine dönmesi:

cıvek 'ipek', *avay* 'anne', *qavaq* 'kabak', *savın* 'sabun', *şiverek* 'paçavra, pılıpırtı' vb.

5. Eklerdeki /l/ başlangıç ünsüzü için *nl > nn* ilerleyici benzeşmesi özelliğidir:

sannar 'sayılar', *künner* 'günler', *borannar* 'boranlar', *şıvınnar* 'sinekler', *kelinner* 'gelinler' vb.

³⁵(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), a.g.e., s. 8.

³⁶Anan'ev, G., "Karanogaytsı, ih bit i obraz jizni", *Sbornik materialov dlya opisaniya mestnostey i plemen Kavkaza*, No: 20, Tiflis 1894.

6. İsim durum eklerinin burun ünsüzleriyle başlayan varyantlarının bulunmaması:

qızımдан, tonduñ ceñi vb. (?)

7. Fiillerde emir kipinin {-Aş} ile gerçekleşmesi:

baraş ‘git’, *eteş* ‘et, yap’, *yazaş* ‘yaz’ vb.

8. Kara-Nogay ağzındaki {-ma/-me} soru eklerinin yerine {-ım/-im}’in bulunuşu:

barım? ‘var mı?’, *coyum?* ‘yok mu?’ vb.

Kara-Nogay ağzı

1. Ön ses durumunda /y/ sesinin bulunuşu:

yol, yıyın, yılan vb.

2. Bazı kelimelerde ön ses durumunda /p/ yerine /b/’nin bulunuşu:

bışaq ‘bıçak’, *bıslaq* ‘peynir’ vb.

3. Eklerdeki /l/ başlangıç ünsüzü için *nl > ll* gerileyici benzeşmesi:

sallar ‘sayılar’, *küller* ‘günler’, *borallar* ‘boranlar’, *şıvıllar* ‘sinekler’ vb.

4. Kuban-Nogay ağzında ötümsüz ünsüzlerden sonra /p/’ye değışen ek başındaki /m/’nin korunması:

aytmadı, tapmadım, soqma vb.

Kara-Nogay ve Kuban-Nogay ağızlarında bunlardan birine ya da diğesine özgü belirli ölçüde ağız kelimeleri yanında temel sözvarlığını Ortak Türkçenin kelimeleri oluşturur. Asıl fark alıntı kelimelerdeki ayrılıktır. Kuban-Nogay ağzında Kafkas dillerinden önemli miktarda kelime bulunurken, Kara-Nogay ağzındaki pekçok kelimedede Kumuk Türkçesi ile temasın etkisi görülür.

Kara-Nogay ağzı ile Kuban-Nogay ağzı arasındaki ortaklıklar, farklılıklara göre çok fazladır. Nogay Türkçesinin konuşma dilleri (iki ağzı) arasındaki bu birlik Nogay yazı dilinin genel normlarının belirlenmesine temel teşkil etmiştir³⁷.

³⁷(Red.) Baskakov, N.A., (S.A. Kalmıkova, M.F. Saruyeva), a.g.e., s. 10.